

Egy „kanyargós” levéldarázs Ázsiából

Dr. Hirka Anikó¹, dr. Csóka György¹

A kanyargós szillevéldarazsat (*Aproceros leucopoda* Takeuchi, 1939; Hymenoptera: Argidae) eredetileg Japánban írták le, majd Kínából is közölték jelenlétét. Később Oroszország távol-keleti területeiről és Kazahsztánból is említik. Nem tisztázott, hogy ezek vajon őshonos, avagy másodlagos előfordulások. Annyi mindenképpen bizonyos, hogy az *Ulmus* genusz Euráziában elterjedt, azaz potenciális tápnövények ezeken a helyeken is rendelkezésre állhatnak.

Terjeszkedése Európában

Európából az első előfordulási adatok közel egy időben (2003. június) Lengyelországban, illetve Magyarországon (a Nógrád megyei Dejtár térségéből) váltak ismertté. Közel hét év kellett a faj azonosításához és ahhoz a felismeréshez, hogy nem európai, hanem egy ázsiai eredetű, idegenhonos levéldarazsról van szó.

A kanyargós szillevéldarázs levéllemezbe petéző nősténye (Fotó: dr. Csóka György – SOE ERTI)

A behurcolás körülményei nem ismertek, de valószínű, hogy élő növényi anyag importjával került be Európába. Napjainkig már a kontinens sok országában megtalálták. Többek között – a teljesség igénye nélkül – 2005-ben Romániában, 2006-ban Ukrajnában, 2009-ben Szlovákiában, Olaszországban és Ausztriában, 2011-ben Németországban és Horvátországban, 2012-ben Szerbiában és Oroszországban, 2013-ban Belgiumban, 2015-ben Bulgáriában, 2017-ben Svájcban, Bosznia-Hercegovinában és az Egyesült Királyságban.

Az első észlelést követően mindenütt ütemes továbbterjedést, illetve viszonylag rövid időn belül tömeges megjelenést tapasztaltak. Magyarországon kezdetben leginkább a déli, délkeleti országrészben (Békés, Csongrád-Csanád, Bács-Kiskun megyék) volt gyakori és tömeges, ma már azonban az egész országban előfordul, és gyakorlatilag bárhol számolni lehet tömegszaporodásával is.

A levéllemezbe helyezett petét a tojás alakú dudor árulja el (Fotó: dr. Csóka György – SOE ERTI)

2020-ban, az amerikai kontinensen elsőként Kanadában (Québec tartomány) is előkerült. 2021-ben az USA Virginia államában, 2022-ben pedig Észak-Karolinában is megtalálták.

A faj tápnövényei és életmódja

Elsődleges tápnövénye a kiterjedten ültetett ázsiai származású turkesztáni szil (*Ulmus pumila*), de a nálunk őshonos szilfajokon is kifejlődhet. Magyarországi arborétumokban és botanikus kertekben végzett vizsgálatok során 20 *Ulmus* taxont (honos és idegenhonos egyaránt) találtak, mint alkalmas tápnövényét. Ugyanakkor az Ulmaceae családba tartozó egyéb fajok (pl. a túske-szil – *Hemiptelea davidii* és a japán gyertyánszil – *Zelkova serrata*) nem tápnövényei.

Szűznemzéssel szaporodik, csak nőstényei ismertek. Ezek 5–6 mm hosszúak, fekete/sötétbarna színűek, lábaik világossárgák. Viszonylag jól repülnek, így sikeres térhódításukban az emberi közreműködés mellett minden bizonnyal az önerős terjeszkedés is szerepet játszik. A parthe-

A lárvák jellegzetes, kanyargó rágásnyoma (Fotó: dr. Csóka György – SOE ERTI)

¹ SOE ERTI Erdővédelmi Osztály

nogenetikus szaporodás ténye már önmagában is kifejezetten jelentős a behurcolás, illetve a későbbi elterjedés szempontjából, hiszen egyetlen nőstény megjelenése is elegendő lehet a megtelepedéshez. Évente akár négy nemzedéke is kifejlődhet, ami szintén alapja lehet a gyors terjeszkedésnek, illetve populációnövekedésnek. Egyesek évente 45–90, mások 100 km-re becsülik terjeszkedésének ütemét.

A talajban, gubóban telel. A nőstények áprilistól októberig repülnek, a levelek szegélyébe rakják le petéiket, amikből 4–8 nap után kelnek ki a lárvák. A kikelő álhernyók először jól felismerhető, kanyargós folyosókat rágnak a levéllemezbe. Innen a faj magyar és angol neve (elm zigzag sawfly), később egészében is elfogyasztják a leveleket, általában csak a főerek maradnak vissza. A zöld színű lárvák ötször vedlenek, bábozódás előtt kb. 1 cm hosszúak. A petétől való kikeléstől a bábozódásig 14–18 nap telik el. A kifejlett lárvák a levélmaradványokon, hajtásokon hálószerű, átlátszó, laza kokont készítenek, ebben bábozódnak. A bábállapot időtartama 4–7 nap. Az őszi lárvák telelőkokonja ennél erősebb, sűrűbb szövésű.

Mortalitási és fekunditási (termékenységi) szempontból a fejlődés hőmérsékleti optimumát 15,0–19,5 °C közötti értékre teszik. Laboratóriumi vizsgálatok eredményei arra utalnak, hogy a téli hidegek nem okoznak számottevő pusztulást a kanyargós szillevéldarázs állományában.

Magyarországon eddig két poloskafajt (*Arma custos* és *Dryophilacoriscus flavoquadrimaculatus*), a közönséges fátyolkát (*Chrysoperla carnea*), egy fürkészdarázsfajt (*Itopectis alternans*), valamint a harlekinkaticát (*Harmonia axyridis*) sikerült azonosítani, mint a kanyargós szillevéldarázs természetes ellenségét. Az általuk okozott mortalitás számszerű értékei még nem ismertek, de egyelőre valószínűleg nem elegendők a faj népességének szabályozásához.

A faj jelentősége

A szilek ugyan területfoglalásukat tekintve nem tartoznak a legjelentősebb fajok közé, de lombos erdeink jelentős, mással nem pótolható elegyfajai, a 100-at jóval meghaladja a rajtuk élő herbivor (élő növényi szövetet fogyasztó) rovarfajok száma. Köztük obligát szilfogyasztók (levélaknázók, honos levéldarazsak, gubacstetvek stb.) és védett fajok pl. a szilfa-púposzövő (*Dicranura ulmi*) vagy a pettyes szilcincér (*Saperda punctata*) is élnek rajtuk.

A kanyargós szillevéldarázs kifejlett lárvája (Fotó: dr. Csóka György – SOE ERTI)

A laza szövésű nyári kokonban bábozódozó lárvá (Fotó: dr. Csóka György – SOE ERTI)

Őshonos szilfáinkat az utóbbi évtizedekben már erősen megtizedelte a szilfavész okozó idegenhonos kórokozó gomba (*Ophiostoma novo-ulmi*), de Európa nagy részén is hasonló pusztulások következtek be. Mivel a kanyargós szillevéldarázs ismétlődő, erős lombvesztést okoz, egyedül is képes jelentős mértékben gyengíteni a szileket. Tömeges fellépése ezen túl tovább erősítheti az egyéb abiotikus és biotikus kártényezők negatív hatásait. Hosszabb távon ez pedig a szilek további jelentős visszaszorulását okozhatja, ami az azokhoz kötődő specialista fogyasztók megritkulásához, így az erdei fajgazdagság, illetve biodiverzitás csökkenéséhez vezethet.

A szilek a fentebb említett ökológiai szerepükön túl települési (pl. arborétumok, botanikus kertek, parkok) és úmenti fásításokban kedvelt fajok. A turkesztáni szil (*U. pumila*) az utóbbi időkben szélsőséges termőhelyeken állományszerűen, de akár sövényként is telepítik. A lakott területeken, kertekben bekövetkező jelentősebb lombvesztés esztétikai és gazdasági kárt is okozhat, beleértve az esetleges védekezés költségvonzatait is.

Védekezési lehetőségek

Az esztétikai károk elkerülésére kertekben, lakott területen esetleg humánegészségügyi kockázatot nem jelentő vegyszeres védekezés is megfontolható. Az egysűrűség becslését, illetve a faj monitoringját sárgacsapdákkal is lehet végezni, ami tömegesen vonzza a nőstényeket. Erdőkben a vegyszeres védekezés sem költségei, sem mellékhatásai miatt nem javasolható. Nálunk is honos természetes ellenségei, ha csak részben is, korlátozhatják a faj népességét. A szilek egyetlen, monokultúra jellegű termesztése (ez főként a turkesztáni szil esetében kérdés) növeli, az elegyítés csökkenti a jelentősebb károk kialakulásának kockázatát.

Jelen írás a „Hirka A. és Csóka Gy. 2022: Kanyargós szillevéldarázs – *Aproceros leucopoda* Takeuchi, 1939. In: Haraszthy L. (szerk.): *Özönállatfajok Magyarországon. Rosalia kézikönyvek 5. Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, Budapest, 201–204. o.*” könyvfejezet rövidített, szöveggközi hivatkozások nélküli változata. Az alábbiakban csak a magyar nyelvű, illetve magyar vonatkozású felhasznált forrásmunkákat listázzuk. A közlemény megírását az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott TKP2021-NKTA-43 számú projekt támogatta.

Erős lombrágás Bugac közelében, telepített turkesztáni szil állományban – 2011. június (Fotó: dr. Csóka György – SOE ERTI)

Lombbiány, illetve az ismétlődő lombvesztés miatti fapusztulás bugaci turkesztáni szil állományban, drónfelvételen – 2020. június (Fotó: Eötvös Csaba Béla – SOE ERTI)

Felhasznált irodalom

- Blank S. M., Hara H., Mikulás J., Csóka Gy., Ciornei C., Constantineanu R., Constantineanu I., Roller L., Altenhofer E., Huflejt T. & Vétek G. (2010): *Aproceros leucopoda* (Hymenoptera: Argidae): An East Asian pest of elms (*Ulmus* spp.) invading Europe. *European Journal of Entomology* 107: 357–367.
- Csóka Gy. & Ambrus A. (2016): Erdei fa- és cserjefajok szerepe a herbivor rovarok fajgazdagságának fenntartásában. In: Korda M. (szerk.) 2016: Az erdőgazdálkodás hatása az erdők biológiai sokféleségére. Tanulmánygyűjtemény. Duna-Ípoly Nemzeti Park Igazgatóság, Budapest, pp. 155–192. o.
- Csóka Gy., Hírka A., Koltay A. & Kolozs L. (2013): Erdőkárók - képes útmutató. NÉBIH Erdészeti Igazgatósága – Erdészeti Tudományos Intézet, 224 pp.
- Hírka A. és Csóka Gy. (2022): Kanyargós szillevéldarázs – *Aproceros leucopoda* Takeuchi, 1939. In: Haraszthy L. (szerk.): Özönállatfajok Magyarországon. Rosalia kézikönyvek 5. Duna-Ípoly Nemzeti Park Igazgatóság, Budapest, pp. 201–204.
- Lovas M. (2012): Egy Európa faunájára új szilkártető, a kanyargós szil-

Ezzel a rövid közleménnyel a tragikusan fiatalon elhunyt kiváló entomológus, *Vétek Gábor* (1980–2020) emléke előtt is tisztelgünk. Elhivatott, nagytudású, széles látókörű szakember, jó kolléga, barátságos, megnyerő személyiség, az idegenhonos, inváziós rovarfajok kutatásának nemzetközi viszonylatban is jelentős személyisége volt. 2020 karácsonyán a COVID-járvány áldozata lett. Halála elsősorban családjának (feleségének és két kisgyermekének), de az alkalmazott rovarügyi kutatásoknak is pótolhatatlan veszteséget jelent.

Fotó: Haltrich Attila (MATE)

levéldarázs (*Aproceros leucopoda*) hazai elterjedésének, biológiájának és jelentőségének vizsgálata. Diplomadolgozat, Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, Kertészettudományi Kar, Rovartani Tanszék, 47 pp.

Papp V. (2018): Az invazív kanyargós szillevéldarázs (*Aproceros leucopoda* Takeuchi, 1939) életmódja. PhD értekezés, Budapest. Szent István Egyetem, Kertészettudományi Doktori Iskola, 115 pp.

Papp V., Ladányi M. & Vétek G. (2018): Temperature-dependent development of *Aproceros leucopoda* (Hymenoptera: Argidae), an invasive pest of elms in Europe. *Journal of Applied Entomology* 142(6): 589–597.

Tuba K., Horváth B. & Lakatos F. (2012): Inváziós rovarok fás növényeken. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, 120 pp.

Vétek G., Mikulás J., Csóka Gy. & Blank S. M. (2010): A kanyargós szillevéldarázs (*Aproceros leucopoda* Takeuchi, 1939) Magyarországon. *Növényvédelem* 46(11): 519–521.

Vétek G., Bartha D. & Oláh R. (2017): Occurrence of the alien zigzag elm sawfly, *Aproceros leucopoda* (Hymenoptera: Argidae), in arboreta and botanical gardens of Hungary. *Periodicum Biologorum* 119(2): 101–106.

Vétek G., Csávás K. Fail J. & Ladányi M. (2022): Host plant range of *Aproceros leucopoda* is limited within Ulmaceae. *Agricultural and Forest Entomology* 24: 1–7.

Vétek G., Fekete V., Ladányi M., Cargnus E., Zandigiacomo P., Oláh R., Schebeck M. & Schopf A. (2020): Cold tolerance strategy and cold hardiness of the invasive zigzag elm sawfly *Aproceros leucopoda* (Hymenoptera: Argidae). *Agricultural and Forest Entomology* 22(3): 231–237.

Vétek G., Papp V., Fail J., Ladányi M. & Blank S.M. (2016): Applicability of coloured traps for the monitoring of the invasive zigzag elm sawfly, *Aproceros leucopoda* (Hymenoptera: Argidae). *Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 62(2): 165–173. 🌿